

EGYED PÉTER

FIATAL ÍRÓK PRÉS ALATT

(Ismét) a harmadik Forrás-nemzedék szomorú indulásáról

...korlátozott nyilvánosság előtt zajló értelmezés és önértelmezés, maga a nyilvánosság (irodalmi és filozófiai körök, fórumok, kerekasztalok, sajtóvíták, ankétok) mégis számosabb és fontosabb volt, mint ami tudomásulvétel amúgy a kulturális tudatban ezekről élt.

■ Miklós Ágnes Kata irodalomtörténész egy vállalkozása (*A szóértés feltételei* című könyv) a hetvenes-nyolcvanas években jelentkezett (akkoriban) ifjú költők, írók, esszéisták kibontakozásának a körülményeit, taxonómiáját próbálja meg felírni az irodalom e tekintetben hiánytérképére. Őt megelőzően csak Martos Gábor vállalkozott – több könyvében – ilyen jellegű úttörő összefoglalásra. Nem lehet azt állítani, hogy a kortárs kritikai-elméleti recepció elmaradt volna, hiszen az érintett két és feles, illetve harmadik Forrás-nemzedék nem egy alkotóját kitüntetett figyelem és színvonalas elemzések kísérték, akár az öszmagyar nyelvterület jeles kritikusainak tollából is, mégsem lehet elmondani, hogy a teljesítménynek megnyugtató helye lenne az irodalomtörténetben. És ennek alapvetően egy magyarázata van: hiányzik maguknak a műveknek az összefüggő értékelése-elhelyezése az irodalom recepció és értékrendszerében.

Ennek részben az a magyarázata, hogy az már a hetvenes-nyolcvanas években sem született meg, jóllehet az egyes könyvekről vagy alkotókról írtak nagyon is színvonalas elemzéseket, értékeléseket, majd később monografikus feldolgozásokat, doktori disszertációkat. (Vannak jelentős kivételek: ilyen posztrecepció értelmezés-értékeléskísérletnek tartja a szerző a Balázs Imre József munkásságát, amely ismét bonyolult módon kapcsolódik össze egy következő generáció értékrendi kérdéseivel.)

Miklós Ágnes Kata ezt az organikus hiányt kívánja a generációs jelentkezés átfogó irodalmi fe-

nomenológiájának a megfogalmazásával pótolni. Rendkívül gazdag és funkcionális eszköztárat vonultat fel és használ, amelynek segítségével sikerrel láttatja meg az idézett nemzedékek helyét és harcát a társadalmi-politikai (végtelenül leszűkített) mozgástérben. Kimondottan tanulságos ennek az eszköztárnak és módszertannak a megalkotása, amelyben nagyon sok az irodalomszociológiai elem (korabeli értelmező és *önértelmező*, *önértékelő* szövegmegnyilvánulások feltárása és összevetése). A legfontosabbnak itt azt vélem, hogy Miklós Ágnes Kata felfigyelt a nyilvánosság szerepére, a *nyilvánosságban* megjelent értelmező és önértelmező-önértékelő dokumentumok fontosságára. Nyilvánvaló, hogy ez a nyilvánosság önkorlátozott és szervezett volt, az egyes megnyilvánulásokban kivétel nélkül megvoltak az egyes megszólalók öncenzúrájának az elemei, az öncenzúra személyes kódjai, amelyet a lapban való megjelenés szerkesztéspolitikai kódjai is felülírtak, mégis, e sorok írójának, a korabeli viták igen aktív résztvevőjeként is azt kell mondania, hogy a korlátozott nyilvánosság előtt zajló értelmezés és önértelmezés, maga a nyilvánosság (irodalmi és filozófiai körök, fórumok, kerekasztalok, sajtóviták, ankétok) mégis számosabb és fontosabb volt, mint ami tudomásulvétel amúgy a kulturális tudatban ezekről élt. (Itt kell megjegyezni, hogy ez a kép természetesen módosulni fog, amennyiben majd megjelennek a különböző pártszervekhez befutó kérések, majd jelentések, és természetesen a szekuritáté archívumaiban nyilvánvalóan meglevő dokumentumok.) A szerzőnek nagy érdeme, hogy ezt a perspektívát használja, és igen jó módszertani hozadékkal érvényesíti. Ha akkoriban a fiatal szerzők az idősebb generációkkal szemben, a „hatalmi” pozíciókban levő szerkesztőkkel, intézményvezetőkkel szemben többnyire ellenérveltek a maguk valós vagy vélt igaza, irodalmi értékességtudatuk mellett, ma már meg kell látnunk ugyane kultúrpolitikusoknak ama felismerését is, hogy valaminő irodalompolitikai integráció nélkül e nemzedék és egyes tagjai is oly mértékben lesznek a nyílt hatalmi viszonyoknak kiszolgáltatottak, hogy semmiféle – az irodalmi intézmények részéről jövő – lágy támogatás sem érheti el őket. Tehát a kultúrpolitikai integráció egy ilyen olvasata is érvényesíthető. E szempontból körvonalazható, hogy az az integrációs politika, amelyet Domokos Géza a Kriterion Könyvkiadó igazgatójaként vagy Gáll Ernő a *Korunk* főszerkesztőjeként (egészen 1984-ig) képviselt, vagy más formákban az *Utunk* szerkesztéspolitikája hordozott, teljesen más, mint mondjuk a Hajdu Győző által szorgalmazott stratégia.

De kikről is, kiknek a megnyilvánulásairól (kevésbé a műveiről) van itt szó? Nagyon tanulságos az a szempontrendszer is, amelynek alapján a szerző szinte húsz esztendő publikáló fiatal szerzőit végül is a harmadik Forrás-nemzedékhez tartozóként kategorizálja: 1. Maguknak a szerzőknek vagy a hangadóknak a *viszonya* ama kérdéshez, hogy *egyugyanazon nemzedékhez tartozónak vélik magukat*. E kérdésben e sorok írója annak idején bizonyíthatóan a „korosztály” kifejezést használta, bizonyíthatóan a „standbéli” katonai értelmében. Ma is nagyon fontosnak tartom a korélményt, ezen belül a nemzedéki élményt, ami a társadalmi megélelések és azok lecsapódásainak valamilyen érzelmi-tapasztalati foglalata. Mondhatná akárki, hogy ez nem volt közös? A bezártság, szabadsághiány és információhiány, a nemzetiségek irányába kibontakozó kulturális genocídium, amely a látszat szintjén sem engedett semmiféle „helyfoglalást”, bekapcsolódást az irodalmi-kulturális intézményekbe?! Ez természetesen csak az alap, amelyhez a kulturális-irodalmi érzékenység, a feldolgozás közösségének valamilyen tudatossága kellene hogy járuljon, és mindez a közösség természetesen a művekben és a kritika által igazoltan kellene hogy megmutatkozzon. (Mindig az *ízlés* és ennek alapján az *opciók* közösségére gondolok.) Nyilvánvaló, hogy egy ilyenfajta, végső soron alkotói közösségnek csak az egyes elemei, részei voltak meg, lehettek meg; 2. Együtt indulás, együtt haladás, termékenység.

Fontos operátorok, ámde hatékonyságuk a könyvkiadás lassúsága, akadályozottsága miatt – csökken.

Tehát: kikről is, kiknek a megnyilvánulásairól (kevésbé a műveiről) van itt szó? „Nézzük hát, kik maradtak a fenti, több szempontú rostálás után a harmadik Forrás-nemzedék csoportjába tartozók közül: Szócs Géza, Molnár Gusztáv, Ágoston Vilmos, Egyed Péter, Kőrössi P. József, Szilágyi N. Sándor, Cselényi Béla, Palotás Dezső, Boér Géza¹, Bréda Ferenc, valamint az előző fejezetben taglaltak szerint részlegesen ide tartozó Adonyi Nagy Mária, Sütő István, Bogdán László, Balla Zsófia, Mózes Attila és Tamás Gáspár Miklós. Összesen tizenhat név.” (Az eredeti lista 32 nevet tartalmazott.) „Az esszéíró nemzedék” ebben a csoportban elkülönültebb részt képvisel, amelynek a kapcsán felmerül a filozófus Bretter Györgynek a nemzedék nem egy tagjára maradandó hatást gyakorló, inkább gondolkodói, mint filozófusi habitusa, szemlélet- és perspektívaformáló ereje. Miklós Ágnes Kata is egy kulturális-irodalmi fél-műltről beszél, a ma is élő szerzőkkel kapcsolatban megjegyzi, hogy „az általa vizsgált időszak nemzedékváltó törekvéseiben részt vevő szerzők nagy hányada élő, alkotó szerző (sőt, mondhatni, mostanra értek el a teljes elfogadottság kötetekben-karrierben mérhető változatának csúcsára), kevesebb előnyt jelent, mint amennyi hátrányt okoz”. (34.) Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a nemzedékváltást inkább a „nemzedék afirmációja” értelmében látom használható kategóriának. Van a nemzedékváltásnak egy természetes, biológiai értelme, ez „természetes”, és van egy politikai értelme is, amelyben az előző nemzedék értékrendjének a leváltásáról van szó. Az bizonyos, hogy az a kulturális korosztály, amelybe egykoron tartoztam, nem kívánta leváltani sem Fodor Sándort, sem Szilágyi Istvánt, Szilágyi Domokost és Lászlóffy Aladárt stb., ellenkezőleg, csak teret kívánt magának, a teljesítménye alapján – mely teljesítményről lehet és kell (kellett volna) vitatkozni, és ebben is teljesen azonosan működött minden más afirmálódó nemzedékkel. Sajnálom, hogy Miklós Ágnes Kata nem pontosította a mondat másik részét, amelyben a hátrányokról beszél. Szóval e félműltban ható talányos és érdekes hátrányos helyzet – le nem zárt viták, sértettségek és nemcsak ennyi! – tartalma jóval nagyobb teret igényelt volna, jóllehet bizonyos értelemben az egész könyv e „hátrányos” helyzet hermeneutikai horizontját rajzolja meg. Ezek után a szerző megnevezi mindazokat a csoportokat, amelyeknek a nemzedék mintegy transzverzális keresztmetszetét adja: 1. a *Szövegek és körülmények* szerzői; 2. az *Echinox* szerkesztői és gyakoribb szerzői; 3. a *Fellegvár* szerkesztője és szerzői. A szerző joggal tekinti fontosnak a Gaál Gábor, Diotima – tegyük hozzá: *Echinox* – irodalmi és diákszakkörök tevékenységét, amely azonban alig dokumentálható. (Jóllehet tudjuk, hogy a Gaál Gábor Kör jelenlétét, üléseit szigorúan jegyzőkönyvezték, jelenléti ívet vezettek – mint ahogy a jelenlevők is már helyben gyanították a majdan jelentő besúgókat. Dokumentumok itt is lesznek.) Ideiglenes csoportosulások az antológiák.

Nyilvánvaló, hogy a szerkesztett lapok esetében alakul a leginkább az a bizonyos ízlés-, opció-, preferenciaközösség, amely valóságos értékrendi közösségekhez vezethetne. És ha talán túlzottan is sokszor beszélünk itt a közösségről, hadd oldjuk fel a kapcsolatok, szinopszisok felé: nem kell igazolni, hogy ezeknek a fiatal íróknak az esetében is leginkább a szavaik találkozásának, összetalálkozathatóságának az esélyeiről van szó. Találnak a szavak, vagy inkább találhatnak a szavak – mely lehetőséghez képzeljük oda a már a vége felé egyre zordabb hetvenes évek ijesztően hidegedő, szótlanító *körülményeit*. A szerző a nemzedékelméletbe ágyazza a harmadik Forrás-nemzedékkel kapcsolatos elképzeléseit, és ezzel egyet is érthetünk. Hozzá kell tennem azonban, hogy mindig egy kulturális kényszerhelyzetet jellemez az, ha a kulturális nemzedékek a biológiai nemzedékkel azonosak, és nem transzgresszívek a nemzedéki határokhoz képest. Tehát ez az azonosság önmagában leírja a szabadság hiá-

nyos állapotot. Másfelől a nemzedéki teória sem képes átfogni az informális elemeket: mert például igaz ugyan, hogy Veress Gerzsonnak² a hetvenes években nem jelent meg verseskötete (jóllehet már Csiki Lászlónak is leadott egyet, amelyet e sorok írója átörökölt, és kizárólag a szerző akaratából nem jelent meg, csupán a kilencvenes években, vékony füzetecskek formájában), mégis Veress Gerzson fel-feltűnő közmondásos „költő” szerepe nélkül nincs teste e nemzedéki képnek. (Más kontextusban felbukkan a V. G. neve.) Másfelől eme informális csoportot – amelyen belül természetesen megvoltak a szintén erősen összekapcsoló rokon- és ellenszenvek – kívülről nagyon is erősen összetartották a kortárs irigységek. Mikor nem volt így? – a dolog érzelmi térképéhez ez is hozzátartozik, saját memóriáját ez őrzi a leginkább.

Miklós Ágnes Kata utal arra, hogy az *Echinox* esetében reális együttműködés folyt a háromnyelvű diáklap román, magyar és német szerkesztői között, leginkább a kölcsönös fordítások, akár tömbszerűen hozott vendéganyagok formájában is. Ez nagyon fontos a csoporttudat szempontjából, mert akármennyire relatív értékkel, de a másik fél által is elfogadottan megy túl a kulturális-nyelvi határokon. Érdekes módon, a román irodalomtörténetben meghonosodott *Echinox*-csoportosulás (*Gruparea Echinox*) tagjai főleg és utólag a saját identitásukhoz tartozó kérdésnek érezték-tartották egykori magyar író-kortársaik jelenlétét a különböző sajtóbeli vagy ünnepi-émlékező megnyilvánulásokon. Ez komplexebb teszi a képet, és a szisztematikus kutatásnak kétségtelenül jobban oda kell majd figyelnie erre a román kulturális térbe kimenő identitásra.

A másik összefüggés, amelyet szintén meg kell majd jeleníteni a nemzedéki horizonton, a harmadik Forrás-nemzedék egyes alkotóinak a rendkívül szoros kapcsolata a régi *Mozgó Világ* szerkesztőivel, körével, mely kapcsolat messzemenően nem csak a lapban való publikálásra korlátozódott. Ez nagyon is tudatos, nemzedékileg tudatos kapcsolatfelvétel volt a hasonló törekvéseket képviselő magyarországi írói csoportosulással, amelyet az erdélyi költőknek a *Ver(s)ziók* című nemzedéki antológiában való részvétele tett még nyomatékosabbá. Majd a csúcspontot a *Mozgó Világ* szerkesztőinek emlékezetes, 1982. április elején tett kolozsvári látogatása jelentette, stílszerűen teljes rendőri „felvezetés” és minden részletre kiterjedő szekuritátés részvétel mellett. Ezek az összefüggések is messzemenően túlmutattak a szűk értelemben vett irodalmi kapcsolatokon, a politikum felé.

A könyv második fejezete kimondottan is érvényesíti a politikai szempontot, abban az értelemben, hogy az írói érvényesülés lehetőségeit a művelődés-szerkesztés-politika felől mutatja meg, érzékeltetvén a kizárás és a manipuláció lehetőségeit. Ennek a résznek az egyik alfejezete elemzi Darkó István könyvének a megjelenési körülményeit (*A következő pillanatban*. Kriterion, Bukarest, 1981). Mivel ez a kötet a Forrás sorozat századik köteteként jelent meg, megjelenési körülményeivel – az egész sorozat szerkesztéspolitikájára visszatekintve – az a vita foglalkozott, amelynek az írásos anyaga az *Utunk* 1982/12. számában jelent meg. Véleménye szerint a hozzászólásokból következtethetően „a Darkó-kötet csak »átcsúszott« a szerkesztőbizottság szűrőjén, és – bár az *Utunk*-ankét implicit módon utal ennek a szükségességére – nem került sor Egyed Péter szerkesztői véleményének a felülbírálatára. Hogy ez hanyagságból vagy véletlenül történt, arra természetesen már nem találunk magyarázatot.” (83.) Mivel a kérdésre nagyon részletesen kitértem a Kriterionnál 2007-ben megjelent Darkó-kötet utószavában, itt csak azt szeretném az „utókor”, azaz a mai olvasók számára jelezni, hogy az akkor valóban a 100. kötetnek szánt Darkó-kötet megjelentetését két olyan vélemény támogatta, mint az azóta sajnálatosan elhunyt Csiki Lászlóé, valamint a Bajor Andoré. Csiki László azt hangsúlyozta, hogy ámbár Darkóból a szó szakmai értelmében valószínűleg sohasem lesz író, a kötetet meg kell jelentetni, Bajor pedig kitűnő, élvezetes írásoknak tartotta Darkó fantasztí-

kus novelláit, amelyeknek a megjelentetését abszolút módon támogatta. És a bevett szokás szerint elég volt a Forrás-sorozat szerkesztőbizottsági tagjai vagy elismert írók részéről két véleményezés. Egyáltalán nem melleleg van az, hogy maga Miklós Ágnes Kata is elismerte könyvében is a Darkó-kötet fontosságát és minőségét. (Mint egykor érintett fenntartom akkori álláspontomat.) Az elismert írói teljesítmény mindig helyet kapott a Forrás-sorozatban – előbb vagy utóbb –, a baj a nyolcvanas években nyilván az érvényesítendő cenzúrautasításokkal volt. 1984-től ugyanis nyíltan követelték a „harcos, elkötelezett, forradalmi” („militant, revoucionista”) lírát, a próza esetében pedig azt, hogy a főhős minden esetben a pártfunkcionárius legyen. Ezek a kérdések azonban a Forrás-sorozatban megjelent kötetek általános értékelésébe futnának bele, amit itt természetesen nem követhetünk. A véleményem az, hogy Miklós Ágnes Kata e vita esetében is feltárt mindent, amit a sajtóanyagokból ki lehetett hozni, maga az irodalomszociológiai módszer csak annyira enged következtetni, ami benne van, ami olvasható. Ebben a „dobozban” azonban nyilvánvalóan több van, volt és lesz, mint ami az egykor nyilvános vagy a mai napig nyilvánossá tett anyagokból kiolvasható.

Az *Echinox*szal kapcsolatban könnyebb helyzetben volt a szerző, ugyanis amint a korabeli beszélgetések bő idézetei mutatják, a szerzők által képviselt nyelvezet mint egyféle metanyelv problematikája megjelent a kor sajtónyilvánosságában. Ehhez csak azt szeretném hozzáfűzni, hogy e nyelvezetnek, valamint képviselőitől megvolt a tudatossága, még ha akkoriban ezt azért nem lehetett is olyan nyíltan kimondani. Ez pedig a Balogh Edgár közíró és a *Korunk* egykori főszerkesztőhelyettese által képviselt „népszolgálatot”, nyelvi szempontból a „közérthetőséget” célozta meg, mely halhatatlan kifejezés tulajdonképpen nem jelentett, nem jelenthetett semmit az irodalmi, avagy teoretikus nyelvezet szempontjából. Ez a „közérthetőség” afféle ideológiai ellenérv volt egy tudatos nyelvhasználat, avagy nyelvfejlés ellen. És ne feledjük el, hogy e nyelvi attitűdnek megvoltak az elméleti paraméterei, hiszen a kor egyetemistái már Roman Jakobson és Ju. M. Lotman művein nőttek fel.³ Ez a vita aztán „átnőtt” a *Fellegvár* hasábjain az Aradi József által kezdeményezett „kögítés” vitává, amely ironikusan mutatta meg egy teoretikus műkifejezésből (*cogitatio*) származó fantáziászó nyelvképzési lehetőségeit, egészen az abszurd felé. Igaz, hogy „vezetőkes” lap volt az *Echinox*, és természetesen szerkesztői is annak tartották. Ámde mégis megjelent a nyilvánosságban, ugyanis Marosi Péter, az *Utunk* egykori kritikái rovatvezetője szorgalmasan kérte az *Echinox*ról szóló lapszámrecenziókat, és természetesen közölte is azokat. Tehát a lap emígy megjelent és elismert lett a hivatalos nyilvánosságban is. A határokon túl is ismertté vált, túlnőtte magát és szerepét a hiánymechanizmus miatt. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy nemcsak a nemzedékhez tartozó alkotók publikációi miatt vagy okán, hanem mert olyan szerzőket is közölt, akiknek (avagy írásaiknak) már igencsak baja volt a nyilvánossággal (például éppen Csiki Lászlót, avagy Méliusz Józsefet). Az *Echinox*ról szóló fejezet szerintem a könyv egyik legpontosabban megírt része, ezt kell majd olvasni, nem azt a rémséget, ami a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*ban írva vagyon. Külön figyelmet érdemel az, ahogyan a szerző a tematikus számok tartalmi vonatkozásait ismerteti, és jelzi azoknak az általános szerkesztéspolitikai (szemléleti) fontosságát.

Rendkívül fontosaknak tartom Miklós Ágnes Kata vita- és ankételemezéseinek azt a részét, amely a Balogh Edgár által megfogalmazott „népszolgálati” ideológemát érinti, illetve azt az elképzelésrendszert, amely egy ilyenfajta szerepelvárást érvényesít, következményeiben nyilván kizáró jelleggel. Ennek a generációnak a tagjai (öszönösen vagy tudatosan) nyilván felismerték, hogy bármilyen ideológiai összefüggésbe belemenni és abban vitázni életveszélyes, hiszen önmagában az ideológi-

kusság vált életveszélyessé. Csak egy lehetséges ideológia lévén, amely az RKP mindenkori kongresszusi téziseiben, majd a pártfőtitkár beszédeiben volt lefektetve.

A fentiekben érintettekkel kapcsolatos az a másik perspektíva, amelyik – szociológiáról lévén szó – a vizsgált Forrás-nemzedék *származásának* a kérdését veti fel, és megállapítja, hogy többségükben értelmiségi gyerekek. (Hát ha munkás és paraszt származásúak lettek volna a szerencsétlenek, talán több esélyük van a korszakban? Palotás Dezső⁴ örök sérelme volt ez például, de ennek ellenére és a kortárs ellenszenvet leszámítva Dezső, aki nagyon nehéz ember volt, ugyanakkor abszolút szeretetre méltó jó barát vala. Nekem legalábbis.) Ezeknél a konkrétumoknál azonban messze fontosabbnak tartom Miklós Ágnes Kata perspektíváját az értelmiség és a közösség viszonyának a kérdésében. Ezen belül specifikus az elitek létrejöttének és szerepvállalásának a problémája, amelyről ma oly keveset beszélünk, sajnos. De az értelmezés és önértelmezés kérdései az értelmiség és az elitek, valamint a közösség viszonylatában ma is abszolúte időszerűek, különösen ha a posztmodern és információs korszak specifikumait, főleg az értelmiség fragmentációját, értelmiség és politikum szinte artikulálhatatlan viszonyait követjük. (És e tekintetben afelett sem lehet elsiklani, hogy az említett harmadik Forrás-nemzedék hány alkotója lett vezető politikus vagy véleményformáló politikai szakíró és így tovább, avagy hányan maradtak meg a sajátosan értelmiségi hivatásban és pályákon, hányan vonultak vissza mindörökre, vagy éppen haltak meg – és miért.) Szóval e tekintetben is igaza van Miklós Ágnes Katának: a harmadik Forrás-nemzedék egykori története félmúlt vagy éppen a jelen, az egykori aktorok szerepvállalásai és identitásai kapcsán kontinuum és diszkontinuum mozzanatok egyaránt vannak. *The Show goes on...* de a nagy kérdés az, hogy mennyire magyarázati-hermeneutikai értékű az egykori történet a mára nézve. Reális történet-e, látjuk-e benne az okság rendszerét, vagy már a totalitarizmus sem engedte történeté bontakozni, csak fragmentumok voltak, majdan meg cserépdarabok, amelyek soha többé meg nem találják egymást? A szerző szerint igenis történetről van szó, amelynek van hermeneutikai-magyarázati értéke a mára nézve, én ebben jóval szkeptikusabb vagyok. Természetesen nem akarom retroaktíve minősíteni a harmadik Forrás-nemzedéket mint csoportot.

Módszertani érdekessége a könyvnek, hogy az első rész faktikus és tézisszerű részei a második felében – a generációs szerepek és identitások kapcsán – analitikusabb összefüggésekben jelennek meg, amelyeket ebben a terjedelemben már nem tudunk követni. Az összegzés és végkövetkeztetés fejezetből idézzük a szerző alapmondatait: „Sajnálatos módon a hetvenes évek romániai viszonyai között még a *régbebbi* folyóiratok megőrzése is problémát jelentett, nemhogy még újak alapításában lehetett volna reménykedni.” (247–248.) „Éppenséggel a népi ideológia nevében ítélték károsnak a »túlélők« és a »hatalmon levők« képviselői, hogy a szellemi elit fiatal képviselői főként a szellemi elit idősebb képviselőinek a leszármazottai.” (248.) „Természetesen a terjedelmében és megjelenési gyakoriságában limitált *Echinox* és *Fellegvár* sem biztosít(hat)ott elegendő teret a fiatal szerzőknek.” (255.) „A publikációs lehetőségek beszűkülése ellen a hetvenes évek közepétől induló nemzedék ezért további lehetőséget keresett és talált: elsősorban az antológiákat.” (251.) „A legfiatalabb generáció képviselői pedig – és ebben sincs semmi meglepő – az intézményekre és azok képviselőire hártották a meg nem valósult, meg nem valósuló kommunikáció lehetőségét.” (258.) Sajátos alakzat, sajátos összefüggésrendszer ez, bizony, de hát mi volt „normális” akkoriban? Miklós Ágnes Kata sikerrel érvel amellett, hogy ebben az összefüggésben kell láttatni és megértetni az akkori teljesítményt, a tulajdonképpeni irodalmat. Amelyhez – eszme- és politikatörténeti szempontokból is – nélkülözhetetlen, tudósi alapossággal⁵ megírt perspektívát nyújt ez a könyv.

■ JEGYZETEK

1. Boér Géza 1989. január 23-án hunyt el Kézdivásárhelyen. Sütő István haláláról így számolt be 1987. február 14-én az Erdélyi Magyar Hírügynökség: „Sütő István, 38 éves erdélyi magyar költő, utazás közben, a vonaton megfagyott.” Az istenáldotta tehetségű Adonyi Nagy Mária 1982-es Állatövi jegyek c. verseskötetének publikálása után költőként elhallgatott. Egy nemzedék nyomában címmel róluk és Darkó Istvánról (megh. 1982. szept. 7-én) tartottam előadást 1993 tavaszán Pozsonyban, melynek szerkesztett változata aztán az Irodalmi Szemlében meg is jelent.
2. Veress Gerzson 1998. május 20-án hunyt el Sepsiszentgyörgyön.
3. De ha már ezt megjegyeztem, érdemes lenne egyszer kitérni e nemzedék világirodalmi, kortárs irodalmi mintaválasztásaira, azoknak a döntő fontosságára a nyelvi tudatosságban, a nyelvezet kimunkálásában. Csak egy példát mondok: nem tudom, miért éppen-hogyan, de Dominique Tron vagy Jacques Roubaud könyvei kézről kézre jártak itt, közismert a szerepük a francia experimentális költészet alakításában.
4. A Palotás–Szócs-vita Györffi Kálmán regénye kapcsán a könyv egyik legélvezetesebben megírt alfejezete, amelyben sok minden átjön Palotás Dezső egyéniségéből is. Akkori és mai véleményem szerint bárki más szerző kapcsán is ez lett volna Palotás Dezső stílusa, ez a fanyar-kemény és keménykedő debattóri stílus. Hogy éppen mégis a Györffi regényét választotta, az viszont paradigmaticus: P. D. egy nyelvi formán és regényformán is nagyon el akarta verni a port, azért, hogy az soha többé ne lehessen elfogadott, mi több „jó”, pozitíve értékelhető. Palotás Dezső 1999. március 7-én hunyt el Budapesten.
5. Külön kellene méltatni az éppen tízoldalmi terjedelmű – a téma szempontjából majdnem exhaustív – felhasznált művek jegyzékét, amelyet öt részre tagol a szerző (Kötetek; Cikkek, tanulmányok; Viták, anekdoták, interjúk; Primer szövegek (antológiák, versek, próza), valamint a 37 lapnyi jegyzetanyagot.

